

22. Kıyâmet ve Âhîret İle İlgili Âyetler Çerçevesinde Tevkîd Nûnları (Bir Nahiv İncelemesi) ¹

Gülhan TÜRK ² & Enes BARAN ³

APA: Türk, G. & Baran, E. (2026). Kıyâmet ve Âhîret İle İlgili Âyetler Çerçevesinde Tevkîd Nûnları (Bir Nahiv İncelemesi). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (52), 368-379. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20994111>

Öz

Nahiv ilminde *tevkîd*, lafzın tekrarı, tâbiler veya çeşitli özelliklere sahip edatlar ile yapılmaktadır. Kendisiyle tevkîd yapılan edatlardan biri de *tevkîd nûnları*dır. Söz konusu harfler, fiile bitişmek suretiyle cümlede anlamı pekiştirmektedir. Bu makale, bahsi geçen yapıyı sadece nahiv açısından ele alarak Kıyâmet ve Âhîret İle İlgili Âyetler'deki kullanım şekillerini ortaya koymaktadır. İlgili yapının, âyetlerin manalarına kattığı gücü ortaya koymayı da amaçlayan bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından meydana gelmektedir. Giriş bölümünde tevkîdin lügat ve ıstılah anlamlarının tanımı yapılmakta, ardından nahiv ilminde yer alan tevkîd metotlarından bahsedilmektedir. 1. Bölümde *Nahiv İlmi'nde Tevkîd Nûnları* ele alınmakta, 2. Bölümde *Kıyâmet ve Âhîret İle İlgili Âyetler'de Tevkîd Nûnları* başlığı altında sekile nûnunun tercih edildiği belirtilmekte ve ilgili âyetlerde hangi formlarda kullanıldığı örneklenmektedir. Sonuç kısmında ise, sekile nûnunun çoğunlukla kasemle birlikte kullanıldığı ve bunun nedeninin konunun şüphe götürmez özelliğinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Âyetlerde verilen mesajların hangi yönlerinin pekiştirildiğine değinilmekte ve konuya dair genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Çalışmamız, daha önce ayrı bir başlık altında incelenmemiş olması nedeniyle kaleme alınmıştır. Konu incelenirken, klasik nahiv kaynaklarından Sıbeveyhi'nin *el-Kitab*'ı ve el-Müberred'in *el-Muktedab* isimli eserinin yanı sıra Abbas Hasan'ın *en-Nahvü'l-vâfi*'si gibi çağdaş eserlerden de yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Âhîret, Kıyâmet, Pekiştirme, Tevkîd, Vurgu

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale "Meâni İlmi Açısından Kur'an Âyetlerinin Özellikleri (Kıyamet ve Âhîret Âyetleri Örneği)" isimli doktora tezi çalışması kapsamında üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin /iThenticate Oran: %8

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 15.05.2024-**Kabul Tarihi:** 28.06.2026-**Yayın Tarihi:** 29.06.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20994111>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belağatı / Yozgat Bozok University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric (Yozgat, Türkiye), **e-posta:** gulhan.turk@bozok.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-7387-7370> **ROR ID:** <https://ror.org/04qvdf239> **ISNI:** 0000 0004 0369 8360**Crossref Funder:** 501100006564

³ Doktora Öğrencisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belağatı / PhD Student, Yozgat Bozok University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric (Yozgat, Türkiye), **e-posta:** enes_eb@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0008-7730-8106> **ROR ID:** <https://ror.org/04qvdf239> **ISNI:** 0000 0004 0369 8360**Crossref Funder:** 501100006564

The Use of the Letter Nun in Verses Related to the Day of Judgment and the Hereafter (A Grammatical Analysis) 4

Abstract

In Arabic grammar, emphasis (tawqıd) is achieved through the repetition of words, conjunctions, or particles with various characteristics. One of the particles used for tawqıd is the tawqıd nun. These letters, by attaching to the verb, reinforce the meaning in the sentence. This article examines this structure solely from a grammatical perspective, revealing its usage in verses related to the Day of Judgment and the Hereafter. Aimed at demonstrating the power this structure adds to the meanings of the verses, this study consists of an introduction, two chapters, and a conclusion. The introduction defines the lexical and terminological meanings of tawqıd, followed by a discussion of the methods of tawqıd within the science of grammar. Chapter 1 examines the use of the "Tawqıd Nun" in grammar, while Chapter 2, under the heading "Tawqıd Nun in Verses Related to the Day of Judgment and the Hereafter," notes the preference for the "Sekile Nun" and provides examples of its various forms in the relevant verses. The conclusion states that the "Sekile Nun" is mostly used in conjunction with oaths, and that this is due to the unquestionable nature of the subject matter. The aspects of the messages conveyed in the verses that are reinforced are discussed, and a general assessment of the topic is provided. This study was written because the subject has not been previously examined under a separate heading. In examining the topic, classical grammar sources such as Sibawayhi's al-Kitab and al-Mubarrad's al-Muqtadab, as well as contemporary works such as Abbas Hasan's al-Nahw al-Wafi, were utilized.

Keywords: Hereafter, Judgment Day, Reinforcement, Tawqıd, Emphasis

4 **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article was produced as part of a doctoral thesis entitled "Characteristics of Quranic Verses from the Perspective of Semantics (Example of Verses on the Day of Judgment and the Hereafter)".

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography

Similarity Report: Received – Turnitin / iThenticate Rate: %8

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 15.05.2024-**Acceptance Date:** 28.06.2026-**Publication Date:** 29.06.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.20994111>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Tevkîd, söz dizimsel (sentaktik) ve retorik (belâğî) bir olgudur. Cümledeki bir anlamı vurgulamak, şüpheyi gidermek, haklılığı ispat etmek, yanlış anlamların önüne geçmek, konunun önemini belirtmek ve muhatabı ikna etmek gibi çeşitli amaçlarla kullanılan bu yöntem, hem sözlü anlatımda hem de yazılı anlatımda merkezi bir konumda yer alan vazgeçilmez bir dil unsurudur. Anlatımdaki işlevinin yanı sıra klasik ve edebî metinleri doğru anlamada da anahtar rol oynamaktadır.

Türkçede "pekiştirmek" veya "vurgulamak" anlamlarına gelen *tevkîd*, Arapça sözlüklerde iki farklı kökten türetilerek tef'îl (تعجيل) vezninde kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, *v-k-d* (وكد) kökünden gelen ve *tevkîd* (توكيد) şeklinde okunan kelimedir; ikincisi ise *e-k-d* (كد) kökünden türetilen ve te'kîd (تكيد) olarak telaffuz edilen formdur. Söz konusu kökler klasik Arapça sözlüklerde; "bir şeyi sıkı ve sağlam yapmak, güçlendirmek, sabitlemek ve pekiştirmek" gibi anlamlara gelmektedir (Cevherî, 1984, c. 2, s.553; Zebîdî, 1971, c.9, s.320; İbn Manzûr, 1984, c.54, s.4905).

Tevkîd'in, te'kîd'den daha fasih olduğu ve aralarında bazı kullanım farklılıklarının bulunduğu belirtilmektedir (İbn Manzûr, 1984, c.54, s.4905; Cevherî, 1984, c. 2, s. 553; Zebîdî, 1971, c.9, s.320). Buna göre; وَكُنْتُ الْيَمِينِ وَكُنْتُ الْيَمِينِ "Yemini pekiştirdim." ve أَكُنْتُ الْعَقْدَ "Anlaşmayı pekiştirdim." örneklerinde görüldüğü üzere *tevkîd*'in yeminlerde, te'kîd'in ise, anlaşmalarda kullanılmasının daha uygun olduğu ifade edilmektedir (İbn Manzûr, 1984, c.54, s.4905).

Kur'an-ı Kerim'de de bu kelimenin, *v-k-d* (وكد) kökünden türetildiği ve *tevkîd* şeklinde kullanıldığı görülmektedir; (وَلَا تَتَّقُوا الْإِيمَانَ بَعْدَ تَوَكُّدِهَا)⁵ ayetindeki *توكيد* kelimesi "pekiştirmek, sağlamlaştırmak ve güvenilir kılmak" anlamlarına gelmektedir (İsfahânî, Tarihsiz, c.2, s. 689; Zemahşerî, 1998, c.3, s.469)⁶.

Terim olarak *tevkîd*; nahiv ilminde yapıyı ve söz dizimsel bağlılığı sağlayan bir unsur, belâgat ilminde ise sözün muhatap üzerindeki ikna edici etkisini yapılandıran bir metot olarak karşımıza çıkmaktadır. Nahiv ilminde *tevkîd*, nispet veya kapsam bakımından "metbû'un (kendisine uyulan kelime veya cümle) durumunu pekiştiren tâbi" (kendinden önceki şeye uyan kelime veya cümle) şeklinde tanımlanmaktadır (Câmî, 2011, s.586). Başka bir tanıma göre *tevkîd*, cümlede zâhir anlamdan başka bir anlamın kastedilmediğini ifade eden, başka bir ifade ile metbû'a yönelik istenmeyen muhtemel manaları ortadan kaldıran tâbidir (Eşmûnî, 1955, c.2, s.402; Suyûtî, 1998, c.3, s.136; Abbas Hasan, 1974, c.3, s.503).

Belâgat ilminde ise *tevkîd* kavramı, teorik ve soyut tanımlardan ziyade, muhatabın zihinsel durumuna yönelik anlamsal işlevleri ve sözün bağlama uygunluğu üzerinden ele alınmıştır. Belâgatçılar arasında *tevkîd*i özgün ve edebî anlamda tanımlayan el-'Alevî, şu şekilde tarif etmektedir: (التَّوَكُّدُ تَمْكِينُ الشَّيْءِ فِي النَّفْسِ) "Te'kîd, bir şeyin insanın zihnine yerleştirilmesi ve onun takviye edilmesidir" ('Alevî, 1914, c.2, s.176; Ayrıca bkz. 'Ukberî, 1995, c.1, s.394).

Özetle, hem nahiv hem de belâgat ilminin *tevkîd* tanımında, sözün muhatabın zihnine iyice yerleştirilmesi ve anlamın pekiştirilmesi en önemli unsurdur.

Kıyâmet ve Âhîret İle İlgili Âyetler'de *Tevkîd Nûnları* (Bir Nahiv İncelemesi) adını verdiğimiz bu çalışma, *tevkîd nûnlarının* söz konusu ayetler çerçevesinde incelenmemiş olması nedeniyle kaleme alınmıştır. Bu noktada görülen eksiği tamamlamayı hedefleyen araştırmada konu ele alınırken nahiv kaynakları taranmış, *tevkîd nûnlarının* kullanım şekilleri incelenmiştir. Bu nûnların, Kıyâmet ve Âhîret İle İlgili

⁵ Antlaşma yaptığımız zaman, Allah'a karşı verdiğimiz sözü yerine getirin.

⁶ Biz de bu çalışmada, daha fasih olduğu için وَكُنْتُ (وكد) mastarından türetilen "tevkîd" (توكيد) şeklindeki kelimeyi esas alarak kullanacağız.

Âyetler’de hangisinin tercih edildiği ve hangi formlarda kullanıldığı kaydedilmiştir. İlgili yapının, ayetlerde verilen mesajların hangi boyutunu pekiştirdiği de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma, Nahiv ilmi açısından ele alındığından, burada Nahiv ilminde yer alan tevkîd metotlarından bahsedilecektir. Nahiv ilminde tevkîd metotları şu şekildedir;

a-Lafzî Tevkîd

Lafzî tevkîd, tevkîd edilen lafzın kendisinin veyahut da müradifinin tekrar edilmesiyle yapılan tevkîd olup şu şekilde yapılmaktadır (Abbas Hasan, 1974, c.3, s.525; Galâyînî, 2009, c.3, s.176);

Zâhir isim veya fiil: Ör: جاء علي علي “Ali Ali geldi.” örneğinde isim; جاء جاء علي “Ali geldi geldi.” tarzındaki ifadelerde ise fiil tekrar edilerek lafzî tevkîd yapılmıştır.

Zamir: أنت وفلنا يا آدم اسكن أنت وزوجك الجنة⁷ (Bakara; 2/35) örneğinde görüldüğü üzere munfasıl zamir olan أنت، emrindeki müstetir (gizli) merfû zamiri tevkîd etmektedir.

Harf: Ör: لا أقول السرّ “Sırrı söylemiyorum.” Bu örnekte، لا harfi tekrar edilerek lafzî tevkîd yapılmıştır.

Cümle: Ör: علي مجتهد، علي مجتهد، علي مجتهد “Ali çalışkandır, Ali çalışkandır.” tarzındaki bir cümlede ise, isim cümlesi tekrar edilerek lafzî tevkîd yapılmıştır.

Müradif kullanma: Ör: أتى جاء علي “Ali geldi geldi.” Bu örnekte، أتى fiilinin müradifi olan جاء fiili ile lafzî tevkîd yapılmıştır.

b-Manevî Tevkîd

Manevî tevkîd, tâbiler ile yapılan tevkîddir. كُنْ، عَيْنٌ، نَفْسٌ، كُلُّ، جَمِيعٌ، عَامَّةٌ، كَلِمًا ve كَلِمًا şeklindeki lafızların zikredilmesi suretiyle yapılmaktadır. Bu tevkîd lafızlarının, tevkîd edilen lafza uygun bir zamire izafe edilmesi şarttır (Abbas Hasan, 1974, c.3, s.501; Galâyînî, 2009, c.3, s.176). Manevî tevkîde şu örnekler verilebilir;

ذَهَبَ الرَّجُلُ نَفْسَهُ: نَفْسٌ “Adam kendisi gitti.”

جاء أحمد عينه: عينٌ “Ahmet kendisi geldi.”

رَأَيْتُ الْقَوْمَ كُلَّهُمْ: كُلُّ “Kavmin hepsini gördüm.”

أتى الطلاب جميعهم: جميعٌ “Öğrencilerin hepsi geldi.”

أحسننت إلى فقراء القرية عامتهم: عامَّةٌ “Köyün fakirlerinin hepsine iyilik yaptım.”

جاء الطالبان كلاهما: كلا “İki öğrencinin ikisi de geldi.”

جاءت مرأتان كلتاها: كلتا “İki kadının ikisi de geldi.”

Bu örneklerde, adı geçen kelimelerle manevî tevkîd yapılmıştır. نَفْسٌ ve عَيْنٌ ile yapılan tevkîdin sağladığı fayda, sözdeki mecaz, sehiv veya unutmaya ihtimalini ortadan kaldırmaktır. كُلُّ، جَمِيعٌ ve عَامَّةٌ ile yapılan

⁷ “Dedik ki: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin.”

tevkîdin anlamsal katkısı, ihata ve şümule yönelik delâlettir. كَلَّا ve كَلْنَا ile yapılan tevkîdin sağladığı fayda ise, hükmün tevkîd edilen şeyin her ikisine de yönelik olduğunun ispatıdır (Galâyînî, 2009, c.3, s.176-177).

c-Harf ve Edatlar ile Yapılan Tevkîd

Harf ve edatlar ile yapılan tevkîd, çeşitli özelliklere sahip harf ve edatların kullanılması suretiyle yapılır. Bu harf ve edatlar; إِنَّ، أَنْ، هَذَا، لَمْ، التَّوَكُّدِ، لَمْ، الإِبْتِدَاءِ، هَذَا، أَنْ، إِنَّ، (اللام) (Radî, 1996, c.4, s.357; Abbas Hasan, 1974, c.1, s.659). Söz konusu harf ve edatların cümle içerisindeki tevkîd rollerini somutlaştıran örnek yaklaşımlar şu şekildedir;

إِنَّ الْعِلْمَ نُورٌ: "Muhakkak ki ilim nurdur."

عَلِمْتُ أَنَّ الْإِمْتِحَانَ قَرِيبٌ: "Sınavın gerçekten yakın olduğunu öğrendim."

هَذَا أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا⁸: Şems, 91/9)

لَمْ، الإِبْتِدَاءِ: "Muhammed gerçekten çalışkandır."

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ⁹: "Mazlumun hakkını sakın yeme.", İbrahim, (9) (14/42)

Kasemin cevabında bulunan lâm (اللام): Enbiya, 21/57)¹⁰(

Bu örneklerde, adı geçen harf ve edatlarla tevkîd yapılmıştır.

1.Nahiv İlmî'nde Tevkîd Nûnları

Nahiv ilminde, haffife ve sekile olmak üzere iki nûn bulunmaktadır (Müberred, 1994, c.3, s.11; Suyûtî, 1998, c.2, s.509; Galâyînî, 2009, c.3, s.195). Haffife nûnu, "أَنْزَلْنَا" örneğinde olduğu gibi sukûn üzere mebnîdir; sekile nûnu ise, "أَنْزَلْنَا" örneğindeki gibi şeddeli nun olup ilki sâkin, ikincisi ise fethalıdır (Sîbeveyhi, 1988, c.3, s.518-519; Sa'îd b. Mübârek b. Dehân, 1988, s.55; Abbas Hasan, 1974, c.4, s.167).

Tevkîd nûnları, muzâri fiil ve emir fiilinin sonuna bitişir (İbn Hişam, 2000, c.4, s.259; Suyûtî, 1998, c.2, s.509; Galâyînî, 2009, c.3, s.199). Sonuna bitiştiği muzâri fiilin zamanını gelecek zamana çevirir (Muhammed Abdulhâlık Adîme, [ts], 1. Kısım, 3. Cüz, s.448; Abbas Hasan, 1974, c.4, s.168). Bu nedenle, mâzî fiile ve hâl ifade eden muzâri fiile bitişemez (İbn Hişam, 2000, c.4, s.261; Abdulkâdir Hüseyin, 1984, s.230; Muhammed Hüseyin Ebu'l-Fütûh, 1995, s.166; Abbas Hasan, 1974, c.4, s.168).

Haffife ve sekile nûnları, sonuna geldikleri fiili mana açısından pekiştirir (İbn Hişam, 2000, c.4, s.257; İbn Cinnî, 1993, cüz. 2, s.447). Fiile bitişen tevkîd nûnları, sözün doğruluğuna dair kasem veya sözün içeriğini pekiştirmek amacıyla o cümleyi tekrar etmek gibidir (Abbas Hasan, 1974, c.4, s.167; Muhammed Hüseyin Ebu'l-Fütûh, 1995, s.166).

Haffife ve sekile nûnlarının tevkîd dereceleri arasındaki farka gelince, tevkîd derecesi açısından nûnu sekile, nûnu haffifeden daha güçlüdür (Sîbeveyhi, 1988, c.3, s.509; Müberred, 1994, c.3, s.11; Suyûtî,

8 "Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir."

9 "Sakın Allah'ı, zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma."

10 "Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!"

1998, c.2, s.509; Abbas Hasan, 1974, c.4, s.168). Örneğin, “اضْرِبْنَ زَيْدًا” “Zeyd’e vur!” şeklindeki bir cümle, “اضْرِبْنَ زَيْدًا” “Zeyd’e vur!” şeklindeki cümleden daha güçlüdür. Hafife ve sekile nûnlarının tevkîd derecelerini izah bağlamında, nûnu hafife bitişmiş bir fiilin iki; nûnu sekile bitişmiş bir fiilin ise, üç kez tekrar edilmiş gibi olduğu ifade edilmiştir (Zerkeşi, [ts], c.2, s.419; Muhammed Hüseyin Ebu’l-Fütüh, 1995, s.166).

Tevkîd nûnlarından sekile nûnu Kur’an-ı Kerim’de, birçok ayette kullanılırken, hafife nûnu (وَلَنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَا)¹¹ (Yusuf; 12/32) ve (كَلَّا لَنْ لَّمْ يَنْفَعْنَا لَنْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ)¹² (Alak; 95/15) şeklindeki iki ayette kullanılmıştır.¹³ (Adîme, [ts], 1. Kısım, 3. Cüz, s.447, s.457). Her iki ayette de hafife nûnunun yer aldığı fiiller “لَيَكُونَنَّ” ve “لَيَكُونَنَّ” şeklinde olup mushafta “لَيَكُونَنَّ” ve “لَيَكُونَنَّ” şeklinde yazılmıştır. Kur’an’da kelime sonlarının, vakıf halindeki telaffuzu dikkate alınarak yazılması nedeniyle hafife nûnu elif olarak yazılmıştır (İbn ‘Âşûr, 1984, c.30, s.450).

Muzâri fiilin tevkîd nûnları kullanılarak yapılan tevkîdi ise, dört şekildedir. Bunlar, fiilin durumuna göre vâcip, vâcibe yakın, caiz ve caiz değil şeklindedir.

a-Tevkîd Nûnları İle Tevkîd’in Vâcib Olduğu Durumlar

Gelecek zaman anlamındaki olumlu muzâri fiil, kaseme cevap olduğunda ve kasem lâmi ile kendisi arasına her hangi bir fasıla girmedikçe, bu muzâri fiilin tevkîd nûnlarından biri ile tevkîd edilmesi vâciptir (Suyûtî, 1998, c.2, s.511; Galâyînî, 2009, c.3, s.199; Abbas Hasan, 1974, c.4, s.171). Şu ayet, buna örnek verilebilir: (وَتَاللَّهِ لَيَكِيدَنَّ أَصْنَانَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدْبِرِينَ)¹⁴ (Enbiyâ, 21/57). Bu ayette, “أَكِيدُ” şeklindeki gelecek zaman anlamındaki olumlu muzâri fiil, kaseme cevap olarak geldiği için ve kasem lâmi ile arasına herhangi bir fasıla girmedikçe, sekile nûnu ile tevkîd edilmiştir. Tevkîdi vâciptir.

b-Tevkîd Nûnları İle Tevkîd’in Vâcibe Yakın Olduğu Durumlar

Bu durumdaki muzâri fiil, إمّا’den sonra gelen muzâri fiildir. Zâid ما ile tevkîd edilmiş اِنَّ şart edatından yani إمّا’den sonra gelen muzâri fiilin tevkîd nûnlarından biri ile tevkîd edilmesi İbn Hişam’a göre vâcibe yakındır (İbn Hişam, 2000, c.4, s.261-262). Suyûtî, bu şekildeki muzâri fiilin çoğunlukla tevkîd edildiğini ve tevkîdinin gerekli olduğunun söylendiğini ifade etmektedir (Suyûtî, 1998, c.2, s.511). Suyûtî, bu şekildeki muzâri fiilin, Kur’an’da hep tevkîd nûnu ile tevkîd edildiğini söylemekte, bu nedenle de Müberred ve Zeccâc’ın tevkîd nûnunun gerekli olduğunu ve hafzedilmesinin zaruret dışında câiz olmadığını söylediklerini aktarmaktadır (Suyûtî, 1998, c.2, s.511). Galâyînî ise, tevkîd edilmesinin câiz olduğunu belirtmektedir (Galâyînî, 2009, c.3, s.199). Bu değerlendirmeler sonucunda, إمّا’den sonra gelen muzâri fiilin tevkîd nûnlarından biri ile tevkîd edilmesinin, çokça kullanılmasına ve kullanılmasının da güzel olmasına karşın, vâcip derecesine ulaşmadığı anlaşılmaktadır (Abbas Hasan, 1974, c.4, s.173). Aşağıda bu şekilde kullanılan tevkîd nûnları ile ilgili ayetler yer almaktadır.

Ör I: (وَلَمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)¹⁵ (A’râf, 7/200)

Bu ayette, إمّا’den sonra gelen “يَنْزَغُ” fiili, nûnu sekile ile tevkîd edilmiş olup tevkîdi vâcibe yakındır.

¹¹ “Ant olsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!”

¹² “Hayır hayır! Eğer vazgeçmezse mutlaka onu perçeminden yakalayıp sürükleriz!”

¹³ Kıraati seb’a’dan İbn Amir’in kıratına göre “فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلَا تَلْبِغَنَّ” (Yunus; 10/89) ayetinde elif harfinden sonraki nun, hafife nûnudur (Adîme, [ts], 1. Kısım, 3. Cüz, s.447). Şâz kıraatlara göre hafife nûnu 18 ayette kullanılmıştır. Bu ayetler için Bkz. (Adîme, [ts], 1. Kısım, 3. Cüz, s.457-459).

¹⁴ “Allah’a yemin ederim ki, siz ayrıldıktan sonra, putlarınıza bir tuzak kuracağım!”

¹⁵ “Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah’a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir.”

Ör II: (وَلَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ)¹⁶(Enfâl; 8/58)

Bu ayette ise *ima'*den sonra gelen "تَخَافَنَّ" şeklindeki muzâri fiil, gerekli şartları taşıdığı için sekile nûnu ile tevkîd edilmiştir. Tevkîdi, vacibe yakındır.

c-Tevkîd Nûnları İle Tevkîd'in Câiz Olduğu Durumlar

Muzâri fiil; emir, nehiy, dua, arz, teşvik, temenni ve istifham gibi talep ifade eden bir edattan sonra yer aldığı, tevkîd nûnlarından biri ile tevkîdi çoğunlukla câizdir (İbn Hişam, 2000, c.4, s.263; Suyûtî, 1998, c.2, s.509; Galâyînî, 2009, c.3, s.199).

Ör I: لِنَجْتَمِعَنَّ "Kesinlikle çalışalım." Bu örnekte talep ifade eden emir lâmindan sonra gelmiş olan muzâri fiil, sekile nûnu ile tevkîd edilmiştir. Tevkîdi caizdir.

Ör II: (وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ)¹⁷(İbrâhim, 14/42)

Bu ayette, talep ifade eden nehiy lâsından sonra gelmiş muzâri fiil, sekile nûnu ile tevkîd edilmiştir. Tevkîdi caizdir.

Ör III: لَا يَبْعَدَنَّ قَوْمِي الَّذِينَ هُمْ سُمُّ الْعَدَاةِ وَ أَقَّةُ الْحُزْرِ

"Düşmanlar için bir zehir, kesilecek develer (ziyafetler) için ise bir cömertlik afeti olan kavmim sakın helak olmasın (yok olmasın)!"¹⁸

Beyitte yer alan "لَا يَبْعَدَنَّ" ifadesi, "Helâk olmasın!" anlamında olup dua niteliğindedir ve bu fiil, nûnu haffife ile tevkîd edilmiştir. Tevkîdi caizdir.

Ör IV: أَلَا تَنْزِلُنَّ عَلَيْنَا "Bize uğramaz mısınız." Bu örnekte talep ifade eden arz edatından sonra gelen muzâri fiil, sekile nûnu ile tevkîd edilmiştir. Tevkîdi caizdir.

Ör V: هَلَّا تَمَيَّنُ يَوْعِدَ غَيْرَ مُخْلَفَةٍ كَمَا عَاهَدْتِكِ فِي أَيَّامِ ذِي سَلَمٍ

"Zü Seleme günlerindeki ahdimiz gibi, sözünden hiç dönmeksizin keşke bana o vaat ettiğin cömertliği/lütfu göstersen ya!" (Bu beyit her hangi bir kişiye nispet edilmemiştir. Bkz. İbn Hişam, [ts], c.4, s.99; Eşmûnî, 1955, c.2, s.495).

Bu beyitte teşvik edatından sonra gelen muzâri fiil, sekile nûnu ile tevkîd edilmiştir. Tevkîdi caizdir.

Ör VI: فَلَيْتَكَ يَوْمَ الْمُلْتَقَى تَرِيَنِّي لِكَيْ تَعْلَمِي أَنِّي لِمَرُؤٍ بِكَ هَائِمٍ

"Keşke buluşma günü beni bir görsen; o zaman sana nasıl delice vurgun, aşkımdan şaşkıma dönmüş bir adam olduğumu yakinen anlarsın." (Bu beyit her hangi bir kişiye nispet edilmemiştir. Bkz. İbn Hişam *el-Ensârî el-Mısırî*, [ts], c.4, s.100; Eşmûnî, 1955, c.2, s.495).

Bu beyitte, talep ifade eden temennî edatından sonra gelen muzâri fiil, sekile nûnu ile tevkîd edilmiştir.

¹⁶ "(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir...."

¹⁷ "Sakin, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma!.."

¹⁸ *Divânu'l-Hırnık* binti Bedr bin Hifân Uhtü Tarafe b. el-Abd; Thk. Yüsrî 'Abdulganî 'Abdullah, *Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, 1990, s.43.

Tevkîdi caizdir.

Ör VII: فَهَلْ نَمْنَعُكَ اِرْتِيَادِي الْبِلَادِ مِنْ حَذَرِ الْمَوْتِ اَنْ يَأْتِيَنَّ

“Ölüm korkusuyla şehir şehir dolaşip durmam, ecelin (bana) gelmesine engel mi olacak?” (A’sâ el-Kebir, Meymûn b.Kays A’sâ el-Kebir, Thk. Muhammed Hüseyin, [ts], s.15).

Bu beyitte, istifham edatından sonra gelen muzâri fiil, hafife nûnu ile tevkîd edilmiştir.

Tevkîd nûnları ile tevkîdin câiz olduğu durumlardan bir diğeri ise, لا ile olumsuz olan muzâri fiil ve اَنْ şart edatına bitişmemiş zâid ما'dan sonra gelen muzâri fiildir. Bu iki şekildeki muzâri fiilin tevkîd nûnlarından biri ile tevkîdi, az olmakla birlikte caizdir (İbn Hişam, 2000, c.4, s.264; Galâyînî, 2009, c.3, s.199; Abbas Hasan, 1974, c.4, s.174-175).

Ör I: (وَأَتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً) (Enfâl, 8/25)

Bu ayette, lâ-i nâfiye ile olumsuz hâldeki “تُصِيبُ” fiili, sekile nûnu ile tevkîd edilmiş olup tevkîdi câizdir.

Ör II: قَلِيلٌ بِهِ مَا يَحْمَدُكَ وَارْتُ إِذَا سَأَقَ مِمَّا كُنْتَ تُجْمَعُ مَعْنَمَا

“Senin toplayıp biriktirdiğin malları bir ganimet gibi sürüp götürdüğünde, mirasçının seni hayırla yâd etmesi/övmesi çok az görülen bir şeydir.” (Hâtim et-Tâî, Thk. Ahmed Reşâd, 2002, s.44).

Bu beyitte, zâid ما'dan sonra gelen “يَحْمَدُ” şeklindeki muzâri fiil, sekile nûnu ile tevkîd edilmiştir. Tevkîd ise caizdir.

Arapça'da اَلْم'den sonra gelen muzâri fiil ve اِمَّا dışındaki diğer şart edatlarından sonra gelen muzâri fiilinin tevkîd nûnlarından biri ile tevkîdi, az da olsa mümkündür (İbn Hişam, [ts], c.4, s.106; Abbas Hasan, 1974, c.4, s.175). Ancak dil bilginleri, اَلْم'in muzâri fiilin zamanını mâziye çevirdiğini, tevkîd nûnlarının ise gelecek zamana çevirdiğini, dolayısıyla اَلْم ile tevkîd nûnlarının aynı anda muzâri fiile bitişmesinin te'âruz ifade edeceğini yani böyle bir şeyin mümkün olamayacağını ifade ederek, اَلْم'den sonra gelen muzâri fiilin ve zaid ما bitişmemiş şart edatlarının bu nûnlardan biri ile tevkîdinin ancak zaruret durumunda olacağı kanaatinde (Sibeveyhi, 1988, c.3, s.515; Müberred, 1994, c.3, s.14; Suyûtî, 1998, c.2, s.512; Abbas Hasan, 1974, c.4, s.177).

Ör I: يَحْسِبُهُ الْجَاهِلُ مَا لَمْ يَعْلَمَا شَيْخًا عَلَى كُرْسِيِّهِ مَعْمَمَا

“Gerçeği bilmeyen cahil, adamı (görünüşüne bakıp) kürsüsüne oturmuş, sarık sarınmış muhterem bir hoca/şeyh sanır.” (Bu beyit şâhid olarak kullanılmıştır. Bkz. İbn Hişam el-Ensârî el-Mısrî, [ts], c.4, s.106).

Bu beyitte اَلْم'den sonra gelen muzâri fiil, hafife nûnu ile tevkîd edilmiştir. Hafife nûnu, vakf halinde tenvin gibi işlem görerek elife kalbedilmiştir.

Ör II: مَنْ تَتَّقُنْ مِنْهُمْ فَلَيْسَ بِأَيْبِ أَبَدًا، وَقَدْ بَنَى قُبَيْبَةَ شَافِي

“Onlardan kimi yakalarsan bir daha asla (yurduna) dönemez; zira Kuteybe oğullarının öldürülmesi

¹⁹ “Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz.”

(*yüreklere*) şifadır."(Sibeveyhi, 1988, c.3, s.516; Müberred, 1994, c.3, s.14; İbn Hişam, [ts], c.4, s.107; Suyûtî, 1998, c.2, s.513; Bağdâdî, 1997, c.11, s.399).

Bu beyitte "تَنْقَفُ" şart fiili, hafffe nûnu ile tevkîd edilmiştir.

d- Tevkîd Nûnları İle Tevkîd'in Câiz Olmadığı Durumlar

Tevkîd nûnlarının zorunlu olarak muzâri fiile bitişmesi için gerekli olan şartlardan biri oluşmadığında, tevkîd nûnları ile muzâri fiilin tevkîdi caiz değildir. Buna göre;

-Muzâri fiil, lafzen veya takdiren menfî ise, tevkîd nûnları ile tevkîdi câiz değildir (İbn Hişam, [ts], c.4, s.95).

Ör I: وَ اللَّهُ لَا أَقُومُ "Allah'a yemin olsun ki kalkmayacağım."

Bu örnek cümlede kasemden sonra gelen muzâri fiil, lafzen olumsuz olduğu için tevkîd nûnları ile tevkîdi caiz değildir.

Ör II: (قَالُوا تَاللَّهِ تَقْتُلُوا تَذَكَّرُ يُونُسُ)20 (Yusuf, 12/85)

Bu ayette, kasemden sonra gelen muzâri fiil, "لَا تَقْتُلُوا" şeklinde takdiren olumsuz olması nedeniyle tevkîd nûnları ile tevkîdi caiz değildir (Eşmûnî, 1955, c.2, s.496).

-Muzâri fiilin hâl ifade ettiği durumlarda da tevkîd nûnları ile tevkîdi câiz değildir (İbn Hişam, [ts], c.4, s.95; Eşmûnî, 1955, c.2, s.496). Örneğin İbn Kesîr'in kıraatına göre (لَأُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ)21 (Kiyamet, 75/1) ayetinde, eylemin tevkîd nûnu almamasının temel sebebi, fiilin gelecek zaman (*istikbâl*) değil, "şu anda yemin ediyorum" anlamında şimdiki zamana (*hâl*) delâlet etmesidir. Burada kasemden sonra gelen muzâri fiil, hâl yani şimdiki zaman anlamında olduğu için tevkîd nûnları ile tevkîdi câiz değildir.

-Kasem lâmi ile muzâri fiil arasında herhangi bir fasılın girdiği durumlarda da yine muzâri fiilin tevkîd nûnları ile tevkîdi câiz değildir (İbn Hişam, [ts], c.4, s.96; Eşmûnî, 1955, c.2, s.496).

Ör I: (وَلَيْنُ مَنَّمُ أَوْ قُتِلْتُمْ لَأِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ)22 (Âl-i İmrân, 3/158)

Bu ayette, kasem lâmi ile "تُحْشَرُونَ" şeklindeki muzâri fiilin arasında "الی" harfi ceri ve mecrûru fasıl olarak girmiştir. Bu nedenle tevkîd nûnları ile tevkîdi câiz değildir.

Ör II: (وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى)23 (Duhâ, 93/5)

Bu ayette ise, kasem lâmi ile muzâri fiilin arasında "سَوْفَ" girdiği için tevkîd nûnları ile tevkîdi câiz değildir.

2. Kiyâmet ve Âhîret İle İlgili Âyetler'de Tevkîd Nûnları

Kiyâmet ve âhîret ile ilgili âyetlerde tevkîd nûnlarının kullanım şekillerine geçmeden önce, bu âyetlerin genel özelliklerinden bahsedilmesi, konunun anlamsal altyapısının kavranması açısından önem arz

20 "(Oğulları:) «Allah'a ant olsun ki sen hâla Yusuf'u anyorsun.»

21 "Kiyamet gününe yemin ederim."

22 "Ant olsun, ölmeniz de öldürülmeniz de, Allah'ın huzurunda toplanacaksınız."

23 "Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksınız."

etmektedir.

Kıyâmet ve âhiret ile ilgili âyetler, İslam'ın inanç esaslarından olan kıyâmet ve âhiret olgusunu ayrıntılarıyla haber vererek tasvir eden âyetlerdir. Bu yönüyle, insanı hem sarsmayı hem de yönlendirmeyi hedefleyen Kur'an'ın en güçlü bölümlerini oluşturur. Uyarıcı ve sarsıcı bir üslûba yer verilirken kullanılan dil, genellikle çarpıcıdır. İnsanı gafletten uyandırmanın hedeflendiği âyetler, kıyâmet ve âhiretin kesin olarak gerçekleşeceğini güçlü şekilde hissettirir. Kıyâmet ve âhiret hayatı, soyut bir fikir olarak bırakılmayıp, canlı ve somut tasvirler ile insanın zihninde net bir tablo oluşturur. Merkezinde ilahi adaletin olduğu bu âyetler, insana sorumluluk bilinci aşılar. İnkârcılar ve müminlerin karşılaştırıldığı âyetlerde, bir tarafta inkâr edenlerin pişmanlığı diğer tarafta inananların huzuru ve sevinci tasvir edilerek insan, inanmaya özendirilir. Âyetler, belli bir zamana veya topluma değil tüm insanlığa ve tüm çağlara hitap eder. Bu yönüyle de evrensel nitelikler taşır.

Kıyâmet ve âhiret ile ilgili âyetlerde tevkîd nûnları incelendiğinde, bu âyetlerde hep sekile nûnunun tercih edildiği görülmüştür. Kullanım formları ise, şu şekildedir;

a) Tevkîd Nûnu'nun Kullanımının Vâcip Olduğu Âyetler (Kasem Lâmi (ك) + Muzâri Fiil + Sekile Nûnu Formu)

Kıyâmet ve âhiret ile ilgili birçok ayette sekile nûnu, kaseme cevap olarak gelen muzâri fiili, kasem lâmi ile birlikte kullanılmak suretiyle tevkîd etmiştir.²⁴ Sekile nûnunun kasem lâmi ile birlikteki bu formu, kullanım şekli itibarıyla en güçlü tevkîd şekli olup; kıyâmet ve âhiret ile ilgili âyetlerde inanç, uyarı ve tehdit bağlamında en üst düzey vurguyu sağlamıştır.

Ör I: (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا) (Nisa; 4/87)

Bu ayette, İslam'ın temel esası olan tevhit inancı ifade edildikten sonra, âhiret hayatının bir bölümünü oluşturan, insanların mahşerde bir araya toplanması konu edilmektedir. Ayette geçen "لِيَجْمَعَنَّكُمْ" şeklindeki ifade, sözün türü bakımından haberî bir nitelik taşımakta ve bu yapı, gramer açısından mahzûf (gizli) bir kasemin cevabı olmaktadır. Haber konumunda olan ve gelecek zaman anlamındaki olumlu muzâri fiil, kasem lâmi ile arasına her hangi bir fasıl girmediği için sekile nûnu kullanılarak tevkîd edilmiştir (İbn 'Âşûr, 1984, c.5, s148). Tevkîdi, nahiv açısından vâciptir.

Ayet, Allah'ın birliğini ve âhiretin kesinliğini ispat eden güçlü bir delil olup; özellikle kıyameti inkâr edenlere cevap niteliği taşımaktadır. Bilindiği üzere, câhiliye müşrikleri yeniden dirilişi ve dolayısıyla da âhiret hayatını inkâr etmekteydiler (Yasin, 36/78). İşte tam da bu noktada, sekile nûnunun kasem lâmi ile birlikteki kullanımını, inkârcılara yönelik güçlü bir meydan okuma anlamı taşımakta, kıyamet gününde toplanmanın kesinliğini ve ilahi vadin değişmez olduğunu üst düzey şekilde pekiştirmiş olmaktadır.

Ör II: (وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ) (Sebe, 34/3)

²⁴ Bu âyetler şunlardır: Nisa, 4/87; Nahl, 16/92; Sebe, 34/3; Mâide, 5/73; Hûd, 11/119; Meryem, 19/69; Tekâsür, 102/6,7,8; Hümeze, 104/4

²⁵ "Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Ant olsun, sizi kıyamet gününde mutlaka bir araya toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Kimdir sözü Allah'inkinden daha doğru olan?"

²⁶ "İnkâr edenler, "Kıyamet bize gelmeyecektir" dediler. De ki: "Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbime ant olsun ki, Kıyamet size mutlaka gelecektir. Ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığında bir şey bile O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa, hepsi apaçık bir kitaptadır."

Bu ayette, inkârcuların gelmeyeceğine dair söyledikleri şey, kıyamet günü veya haşr saatidir (İbn Âşûr, 1984, c.22, s.139). Âyette genel olarak inkârculara atfedilen "Kıyamet bize gelmeyecektir." şeklindeki sözün, Ebû Süfyân b. Harb tarafından söylendiği rivayet edilmektedir. Bu rivayete göre Ebû Süfyân, putlardan Lât ve Uzzâ'nın adı üzerine yemin ederek kıyamet saatinin inkârına dair "Ne gelecek bir son saat, ne kıyamet, ne de haşir var" demiştir. Bunun üzerine Allah, peygamberine, aksi yönde yemin etmesini buyurmuştur ('Atıyye, 2007, c.7, s.156).

İnkârcuların, insanların hesaba çekilecekleri bir günün gelmeyeceğine dair iddialarına karşılık, kıyamet saatinin mutlaka geleceği, "لَأْتِيَنَّكُمْ" şeklindeki fiil ile bildirilmiş ve bu fiilde sekile nûnu kullanılmıştır (Dervîş, 1992, c.8, s.64.). Gelecek zaman anlamındaki bu olumlu muzâri fiil, "وَرَبِّي" şeklindeki kaseme cevap olmuş ve kasem lâmu ile arasına bir fasıla girmediği için tevkîd nûnu ile pekiştirilmiştir. Bu durumdaki muzârinin tevkîd nûnlarından biri ile tevkîdi ise vâciptir.

İnkârcuların kıyametin gelmeyeceğine dair iddialarının aksine kıyametin kesin olarak geleceğine dair verilen mesajın kesinlik, kaçınılmazlık ve ertelenemezlik boyutunu güçlendirmek için, sekile nûnunun kasem ile birlikte kullanımı tercih edilmiştir. Böylece kıyamet saatinin gelmesinin ertelenemeyecek bir ilahî hüküm olduğu, üst düzey bir vurgu ile sağlanmıştır.

Ör III: (فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا)²⁷(Meryem, 19/68)

Ayetin öncesinde, insanın nasıl yaratıldığını düşünmeyip, öldükten sonra dirilmeyi inkâr ettiği belirtilmektedir (Meryem, 19/66-67). Onun bu iddia ve inkârının aksine Allah, insanları ve şeytanları mahşerde toplayıp cezalandıracağını ifade etmektedir. Burada kullanılan "لَنَحْشُرَنَّهُمْ" ve "لَنُحْضِرَنَّهُمْ" şeklindeki gelecek zamanlı muzâri fiiller, "وَرَبِّكَ" şeklindeki kaseme cevap olmuştur. Her iki fiil de, sekile nûnu ve kasem lâmının birlikte kullanımıyla tevkîd edilmiştir. Tevkîd edilmeleri ise, nahiv ilmi açısından vaciptir.

İnsanların inkâr ettikleri haşr, "لَنَحْشُرَنَّهُمْ" şeklindeki fiil ile ifade edilmiş ve bu fiilde verilen mesaj, sekile nûnu ile kasemin birlikte kullanılması suretiyle üst düzey şekilde pekiştirilmiştir. Sekile nûnu ile kasem, şüpheye yer bırakmamakta ve fiilin gerçekleşmesinin kesin ve tartışmasız olduğunu bildirmektedir. Aynı şekilde, insanların cehennemini etrafında hazır hale getirilmelerini ifade eden "لَنُحْضِرَنَّهُمْ" şeklindeki fiilde de, sekile nûnu ile kasem lâmu kullanılarak fiilin anlamı son derece kuvvetli hâle getirilmiştir. Kasem ile birlikte sekile nûnu, her iki fiile de, kaçınılmaz ve kesin bir gerçekleşme vurgusu katmıştır.

Ör IV: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَفَضَتْ غَرْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَالًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبُلُوكُمْ اللَّهُ بِهٖ وَيَلْبِئِنَّ)²⁸(Nahl, 16/92)

Bu ayette, gelecek zaman anlamında kullanılan "يَبِئِنَّ" şeklindeki muzâri fiil, kaseme cevap olmuştur. Kasem lâmu ile bu muzâri fiilin arasına herhangi bir fasıla girmemiştir. Bu nedenle de sekile nûnu kullanılarak tevkîd edilmiştir. Zira bu şartlarda tevkîdi vaciptir.

Ayette yer alan, "Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır." şeklindeki ifade, Allah'ın; hakkı ve hak sahiplerini ortaya koyarak, onların derecelerini yükselteceğini, batılı ve batıl ehline mensup olanları da açığa çıkararak hak ettikleri azabı onlara

²⁷ "Rabbine ant olsun, onları şeytanlarla beraber mutlaka haşredeceğiz. Sonra onları kesinlikle cehennemde çevresinde diz üstü hazır edeceğiz."

²⁸ "Bir toplumdaki diğer bir toplumdaki (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra, çözüp bozan (kadın) gibi olmayın. Allah, bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır."

indireceğini kapsadığı gibi; diriliş, cennet ve cehennem gibi, insanların hakkında ihtilaf ettiği şeyler ve bunların açıklanacak olmasını da kapsamaktadır (Şevkânî, 1994, c.3, s.264). Burada, “نَبِيْنٌ” şeklindeki gelecek zamanlı olumlu muzâri fiilin kasem lâmi ile kullanımı, insanların hakkında şüpheye düşüp ihtilaf ettikleri konuların, kesin olarak açığa kavuşturulacağını ve ilahi vaadin mutlak tahakkukunu vurgulamaktadır. İnsanların dünyada yeminleri bozup menfaat için davranmalarına karşı bir tehdit ve uyarı olmasının yanı sıra, ahiretteki hesabın kesin olduğunu pekiştirmektedir.

Ör V: (لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثَةٌ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ)²⁹ (Maide, 5/73)

Bu ayette “لَيَمَسَّنَّ” şeklindeki muzâri fiil, mukadder kasemin cevabıdır. Lâm ise, kasemin cevabında yer alan kasem lâmidir (Dervîş, 1992, c.2, s.533). Kaseme cevap olarak gelen muzâri fiil ile kasem lâmi arasında bir fasıla bulunmadığı için, muzâri fiil sekile nûnu kullanılarak tevkîd edilmiştir. Tevkîdi ise vaciptir.

Ayet, Hz. Meryem ve Hz. İsa'nın mahiyeti ile ilgilidir. Bilindiği üzere, Hıristiyan dünyasının büyük çoğunluğuna göre, Hz. İsa'da hem insanlık hem de ilâhlık unsurları eşit oranda bulunmaktadır (Hayreddin Karaman ve diğerleri, 2007, c.2, s.318-320). Hıristiyan âleminin sahip olduğu teolojik teslis dogması (Allah, Hz. Meryem ve Hz. İsa veya Baba, Oğul ve Rûhulkudüs), bütünüyle reddedilmekte ve bu inanca sahip olanların, kâfir olduğu ve Allah'tan başka ilah olmadığı ifade edilmektedir.

Ayetteki “لَيَمَسَّنَّ” fiilinin sonunda yer alan sekile nûnun kasem lâmi ile oluşturduğu bu güçlü yapı, teslis inancına sahip Ehl-i Kitâb'ın bu iddialarından vazgeçemedikleri takdirde elem dolu bir azaba çarptırılacaklarını bildiren ilâhî tehdidi en yüksek vurgu kalıbıyla tescil etmektedir.

Ör VI: (إِلَّا مَنْ رَجِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَفَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لِأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ)³⁰ (Hûd, 11/119)

Bu ayette “لَأَمْلَأَنَّ” şeklindeki lafız, mukadder kasemin cevabıdır ve ayetin takdiri, “يَمِيْنَا لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ” şeklindedir (Dervîş, 1992, c.4, s.446). “لَأَمْلَأَنَّ” lafzında yer alan kasem lâmi ile muzâri fiil arasında herhangi bir fasıla girmediği için muzâri fiil, sekile nûnu kullanılarak tevkîd edilmiştir. Tevkîdi vaciptir.

İnsanoğlunun yaratılıştan getirdiği akıl ve irade gibi nitelikler, onun doğru ile eğri arasında seçim yapmasına imkân vermektedir. Allah'ın verdiği akıl nimetini iyi kullanan ve gösterdiği doğru yolu tercih edenler cennete, Allah'ın gösterdiği doğru yolu tanımayan, nefesine ve şeytana uyup eğri yolu tercih eden ve bu yolda ısrar edenler ise cehenneme gireceklerdir. İşte “*Ant olsun ki cehennemini hem insanlar hem cinlerle dolduracağım*” mealindeki cümlede kastedilenler bunlardır (Hayreddin Karaman ve diğerleri, 2007, c.3, s.207). “لَأَمْلَأَنَّ” lafzında yer alan sekile nûnu ise, kasem lâmi ile birlikte, Allah'ın cehennemi insanlar ve cinlerle dolduracağına dair hükmünü ve bunun gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğunu pekiştirmektedir.

Ör VII: (ثُمَّ لَنُنزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا)³¹ (Meryem, 19/69)

Ayetteki “لَنُنزِعَنَّ” şeklindeki lafız, mukadder kasemin cevabıdır. Kasem lâmi ile muzâri fiil arasında

²⁹ “Ant olsun, “Allah, için üçüncüsüdür” diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, ant olsun onlardan inkâr edenlere elbette, elem dolu bir azap dokunacaktır.”

³⁰ “Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Rabbinin, «Ant olsun ki cehennemini tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım» sözü yerini buldu.”

³¹ “Sonra her millettten, rahmân olan Allah'a en çok âsi olanlar hangileri ise çekip ayıracağız.”

herhangi bir fasıla girmediği için muzâri fiil, sekile nûnu kullanılarak tevkîd edilmiştir. Tevkîdi vaciptir.

Âyet, tefsircilerin çoğunluğuna göre kâfirlerle ilgilidir (Hayreddin Karaman ve diğerleri, 2007, c.3, s.612-613). Allah'a en çok asi olanların çekip çıkartılması ve ayırt edilmesi ile insanların inkâr ve isyan derecesine göre çeşitli gruplara ayrılması kastedilmektedir. Buna göre, her grup cehennemde kendi durumuna uygun bir bölüme atılacak, inkârda öncülük ve önderlik edenlerin azabı ise daha ağır olacaktır (İbn 'Âşûr, 1984, c.16, s.148). "لَنْتَرَعَنَّ" şeklindeki lafızda yer alan sekile nûnu, kasem lââmı ile birlikte, Allah'ın kıyamette inkârcıları ayırmasının mutlak surette gerçekleşeceğini belirtmekte ve bu ilahi tehdide kesinlik ve kaçınılmazlık anlamı katmaktadır.

Ör VIII: (لَنْتَرُونَ الْحَجِيمَ) (٦) ثُمَّ لَنْتَرُونَهَا عَيْنَ النَّبِيِّينَ (٧) ثُمَّ لَنْتَرَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّجِيمِ (٨)

Tekâsür suresinde yer alan bu ayetlerde لَنْتَرُونَ ve لَنْتَرَنَّ fiilleri, asılları itibariyle لَنْتَرُونَ ve لَنْتَرُونَ şeklinde çoğul eylemlerdir. İki sakin harfin peş peşe gelmesi (iltikâ-i sâkineyn) kuralı gereği çoğul vavı ve ref alameti olan nûn düşmüş, fiiller takdiran merfu kalmıştır. Bu yapısal hususiyet, tekit nûnunun gelişinin vâcip olduğu kuralını ise değiştirmemiştir. Ayetlerdeki "لَنْتَرُونَ", "لَنْتَرُونَهَا" ve "لَنْتَرَنَّ" şeklindeki muzâri fiiller, mukadder kasemin cevabıdır. Kasem lâamları ile muzâri fiillerin arasına her hangi bir fasıla girmediği için bu muzâri fiiller, sekile nûnu kullanılarak tevkîd edilmiştir. Tevkîd edilmeleri ise vaciptir.

"لَنْتَرُونَ" fiilindeki sekile nûnu, cehennemin mecâzi bir görme şeklinde anlaşılmasına yönelik bir pekiştirme olmasının yanı sıra fiilin manasında şüpheye yer bırakmamakta ve görme olayının mutlak surette gerçekleşeceğini pekiştirmektedir. "لَنْتَرُونَهَا" fiilindeki tevkîd nûnu ise, hem bir önceki ayetteki cehennemi görme olayının mecâzi olmayacağını pekiştirmekte hem de bu olayın ayan beyan olacağını birebir vurgulamaktadır. "لَنْتَرَنَّ"deki tevkîd nûnu da, nimetlerden hesaba çekilmenin mutlak surette gerçekleşeceğini pekiştirmektedir.

Ör IX: (كَأَلَّا لِيُبْنِدَنَّ فِي الْخَطْمَةِ) (33)

Bu ayette de kasem lââmı ile muzâri fiil arasına her hangi bir fasıla girmediği için muzâri fiil, sekile nûnu kullanılarak tevkîd edilmiştir. Tevkîdi ise vaciptir. Sekile nûnu, ayetin siyakında nitelikleri belirtilen kişi ya da kişilerin Hutame'ye yani cehennem veyahut da cehennemin özel bir bölümüne atılmasının mutlak surette gerçekleşeceğini ifade etmektedir.

b) Tevkîd Nûnu İle Tevkîd'in Vâcibe Yakın Olduğu Âyetler (إِذَا + Muzâri Fiil + Sekile Nûnu Formu)

Sekile nûnunun kullanım şekilleri incelendiğinde, إِذَا'den sonra gelen muzâri fiili tevkîd eden sekile nûnunun, kıyâmet ve ahiret ile ilgili ayetlerde sadece bir ayette ve bu ayette de iki ayrı muzâri fiili tevkîd eder şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Buna göre; (وَإِذَا نُرِيْبَكَ بَعْضَ الَّذِي نَعْدُهُمْ أَوْ نَتَوَقَّيْبَكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ) (Yunus; 10/46) mealindeki ayette, إِذَا'den sonra gelen "نُرِيْبَكَ" şeklindeki muzâri fiil ve yine buna atfedilen "نَتَوَقَّيْبَكَ" şeklindeki muzâri fiil, sekile nûnları tarafından pekiştirilmiştir. Her iki fiilin tevkîdi de, vâcibe yakındır.

Putperest müşriklere vaat edilen ceza, müslümanlar karşısında uğrayacakları yenilgidir. Ayet, hem

³² "Ant olsun, o cehennemi muhakkak göreceksiniz. Yine ant olsun, onu gözünüze kesin olarak göreceksiniz. Sonra o gün, nimetlerden mutlaka hesaba çekileceksiniz?"

³³ "Hayır! Ant olsun ki o, Hutame'ye atılacaktır."

³⁴ "Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını sana göstersek de, (göstermeden) seni vefat ettirsek de sonunda onların dönüşü bizedir. Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir."

müşriklerin yenilgiye uğrayacaklarını haber vermekte hem de bu yenilgilerinin Hz. Peygamber'e hayatta iken mutlaka gösterileceğini ifade etmektedir (Hayreddin Karaman ve diğerleri, 2007, c.3, s.109). İşte, “تُرَيْبُكَ” fiilinde yer alan sekile nûnu, müşriklerin yenilgilerinin bir kısmının Hz. Peygamber'e daha hayatta iken gösterileceğini pekiştirmektedir. Gerçekten de, bu surenin inmesinden sonra Hz. Peygamber, müşriklere karşı büyük zaferler elde etmiştir. Âyet, onların yenilgilerinin Hz. Peygamber vefat ettikten sonra da süreceğine işaret etmektedir (Hayreddin Karaman ve diğerleri, 2007, c.3, s.109).

c) Tevkîd Nûnu İle Tevkîd'in Câiz Olduğu Ayetler (Talep+ Muzâri Fiil + Sekile Nûnu Formu)

Sekile nûnu, kıyâmet ve âhiret ile ilgili ayetlerde, talepten sonra gelen muzâri fiili tevkîd için, iki ayrı ayette kullanılmıştır.³⁵

Ör I: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاحْتَسِبُوا يَوْمًا لَا يُجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنِ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا)³⁶(Lokman, 31/33)

Hem “فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ” hem de “لَا يَغُرَّنَّكُمُ” şeklindeki ifadeler, nehiy bildirdiği için, bu muzâri fillere sekile nûnu bitişmiştir. Buradaki fillere sekile nûnlarının bitişmesi câizdir.

Ayette yer alan “فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ” ve “لَا يَغُرَّنَّكُمُ” şeklindeki ifadelerin basit bir yasak değil, çok ciddi bir ikaz olduğu anlaşılmaktadır. Burada kullanılan sekile nûnları, bu ifadeleri pekiştirmek suretiyle, uyarıları sıradan bir öğüt olmaktan çıkarıp kesin bir ilahi ikaz haline dönüştürmüştür. Dolayısıyla insanlar birincisinde dünya hayatının aldatıcılığına karşı; ikincisinde ise, Allah ile aldatanlara karşı çok güçlü ve kesin bir şekilde uyarılmaktadır.

Ör II: (لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الْأَيِّدِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ)³⁷ (Âl-i İmran, 3/196).

Bu ayette ise, “لَا يَغُرَّنَّكَ” şeklindeki ifade nehiy ifade ettiği için, burada yer alan fiile sekile nûnu bitişmiştir. Talep ifade eden bu şekildeki fiile tevkîd nûnunun bitişmesi câizdir.

Râzî, ayetin Hz. Peygamber'in şahsında müslümanların geneline hitap ettiğini ifade ettikten sonra ya ticaret yapan zengin Mekke müşriklerinin nimetler içerisinde yüzdüklerini gören bazı müminlerin “Allah'ın düşmanları nimetler içerisinde yaşıyor, biz ise açlıktan ölüyoruz” demeleri üzerine veyahut da zengin Yahudiler hakkında indiğini kaydetmektedir (Râzî, 1981, c.9, s.157-158). “لَا يَغُرَّنَّكَ” şeklindeki fiile bitişmiş sekile nûnu, fiilin ifade ettiği nehiyi, basit bir yasak veya öğüt olmaktan çıkarıp ilahi bir ikaza dönüştürmüştür. Nitekim ayetin devamında inkârcıların sahip oldukları nimetlerin geçici olduğu ve varacakları yerin cehennem olduğu hatırlatılmaktadır (Âl-i İmran, 3/197).

Sonuç

Kıyâmet ve Âhiret İle İlgili Âyetler Çerçevesinde Tevkîd Nûnları (Bir Nahiv İncelemesi) isimli bu çalışmada Tevkîd nûnları, Nahiv ilmi açısından incelenmiştir. Bu nûnların, Kıyâmet ve Âhiret İle İlgili Âyetler'de kullanım şekilleri ve hangi formlarda kullanıldıkları ortaya konmuştur. Tevkîd nûnlarının, âyetlerin manalarına ve ayetlerde verilen mesajların boyutlarına kattığı güç de yansıtılmaya çalışılmıştır.

³⁵ Bu ayetler: Lokman, 31/33; Âl-i İmran, 3/196

³⁶ “Ey İnsanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası nâmına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki, Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın”.

³⁷ “İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar dolaşması, sakın seni aldatmasın!”

İncelemeler sonucunda aşağıdaki bulgulara rastlanmıştır.

Kıyâmet ve âhîret ile ilgili âyetler, kıyâmet ve âhîret hayatının bir hakikat olduğunu ve mutlaka bir gün gelip çatacağını bildirmektedir. Ayetlerde kullanılan sekile nûnu, kıyâmet ve âhîret olgusunun şüphe götürmez bir gerçekliğe sahip olduğunu yansıtmaktadır.

Âhîret hayatı, insanın inkâra en yatkın olduğu alanlardan biri olduğu için, ilgili âyetlerde en güçlü tevkîd araçları tercih edilmiştir. Tevkîd nûnlarından hafife nûnu, söz konusu ayetlerde kullanılmamıştır. Bütün ayetlerde daima sekile nûnu tercih edilmiş ve böylece üst düzey vurgu sağlanmıştır. Çünkü konu tartışmasız bir kesinlik içermektedir.

Kıyâmet ve âhîret olgusunun haber verilip tasvir edildiği bu ayetlerde, verilen mesajın kesinlik, kaçınılmazlık, ertelenemezlik, tehdit ve uyarı boyutu sekile nûnu ile güçlendirilmiştir.

Kıyâmet ve âhîret ile ilgili ayetlerde sekile nûnu, çoğunlukla kasemle birlikte kullanılmıştır. Bu güçlü yapının tercih edilmesinden, kıyamet ve ahreti inkâr edenlerin inkâr derecelerinin ileri boyutta olduğu anlaşılabilir. Zira inkârları şüphe düzeyinde olsaydı bu denli üst düzey bir tevkîde gerek kalmayacaktı.

﴿مَا﴾den sonra gelen muzârî fiili tevkîd eden sekile nûnu, sadece bir ayet içerisinde iki kez kullanılırken talepten sonra gelen muzârî fiili tevkîd için, iki ayrı ayette kullanılmıştır. Talepten sonra gelen muzârî fiili tevkîd için kullanılan sekile nûnu, fiilin ifade ettiği nehyi, basit bir yasak veya öğüt olmaktan çıkarp ilahi bir ikaza dönüştürmüştür.

Kaynakça

- Adîme, Muhammed Abdulhâlık. (t.y.). *Dirâsât li uslubî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-hadîs.
- 'Alevî, Yahyâ b. Ali b. İbrâhim el-Yemenî. (1914). *et-Tırâzu'l-nütezammin li esrâri'l-belâğati ve'ulûmi'l-hakâiki'l-i'câzi*. Mısır: Dâru'l-kütübî'l-hıdeyyiyye.
- Bağdâdî, 'Abdulkâdir b. 'Ömer. (1997). *Hızânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-'arab*. (Thk. 'Abdüsselâm Muhammed Hârûn). (I-XI). Kahire: Mektebetü'l-hâncî.
- Câmî, Ebu'l-Berekât 'Abdurrahman b. Ahmed. (2011). *el-Fevâidü'd-diyâiyye şerhi Molla Câmî*. Karaçi: Mektebetü'l-büşrâ.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. (1984). *es-Sıhah tâcu'l-luğa ve sıhâhu'l-'arabiyye*. (Thk. Ahmed Abdulğafûr 'Attar). Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-melâyîn.
- Dervîş, Muhyiddîn. (1992). *İrâbu'l-kur'âni'l-kerîm ve beyânühü*. (I-X). (3.Baskı). Humus: Dâru'l-irşâd li's-şu'ûni'l-câmi'iyyeti.
- Dîvânu'l-Hırnık binti Bedr b. Hifân Uhtü Tarafe b. el-Abd. (1990). (Thk. Yüsrî 'Abdulganî 'Abdullah). Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye.
- Dîvanu Hâtim et-Tâî. (2002). (Thk. Ahmed Reşâd). Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye.
- Ebu'l-Fütûh, Muhammed Hüseyin. (1995). *Üslûbu't-tevkîd fi'l-kur'âni'l-kerîm*. (1.Baskı). Beyrut: Mektebetü Lübnân.
- Eşmûnî, Nuruddîn. (1955). *Şerhu'l-Eşmûnî 'alâ elfiyeti İbn Mâlik*. (Thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd). (1-3). Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'arabî.
- Galâyîni, Mustafâ. (2009). *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye
- Hasan, Abbas. (1974). *en-Nahvü'l-vâfi me'a rabtîhi bi'l-esâlibi'r-rafi'a ve'l-hayâti'l-lugaviyyeti'l-müteceddide*. (1-4). (3.Baskı). Mısır: Dâru'l-me'ârif.
- Hayreddin, Karaman vd. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. (1-5). Ankara: DİB yayınları.
- Hüseyin, Abdulkâdir. (1984). *Fennü'l-belâğa*. Beyrut: 'Âlemü'l-kütüb.
- İbn 'Âşûr, Muhammed Tâhir. (1984). *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. (1-30). Tunus: Dâru't-tünûsiyyeti li'n-neşri.
- İbn 'Atiyye, Ebû Muhammed 'Abdi'l-hakk el-Endelüsiyyi. (2007). *el-Muharreru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. (Thk. er-Rihâle el-Fârûk vd). (1-8). (8.Baskı). Katar: Vizâratu'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-islâmiyye.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman. (1993). *Sırru sinâ'ati'l-irâb*. (Thk. Hasan Hindâvî). (2.Baskı). Dimeşk: Dâru'l-kalem.
- İbn Dehhân, Sa'îd b. Mübârek. (1988). *Kitâbu'l-fusûl fi'l-'arabiyye*. (Thk. Ahmed Fâiz Fâris). Beyrut: Müessesetü'r-risâle-Dâru'l-emel.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdullah Cemâlüddin b. Yusuf b. Ahmed b. 'Abdillah İbn Hişâm el-Ensârî el-Mısırî. (2000). *Mugnî'l-lebîb 'an kütübî'l-e'ârib*. (Thk. Abdullatîf Muhammed el-Hatîb). (1.Baskı). (I-VII). Kuveyt: Silsiletü't-türâsiyye.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdullah Cemâlüddin b. Yusuf b. Ahmed b. 'Abdillah İbn Hişâm el-Ensârî el-Mısırî. (t.y.). *Evdahu'l-mesâlik ilâ elfiyeti İbn Mâlik*. (I-IV). Beyrut: Mektebetü'l-'asriyye.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. (1984). *Lisânu'l-'arab*. (Thk. Abdullah el-Kebîr & Muhammed Hasbullah & Hâşim eş-Şâzelî & Seyyid Ramazan Ahmed). Kâhire: Dâru'l-me'ârif.
- İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râğîb. (t.y.). *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*. (b.y.): Mektebetü Nezâr Mustafâ el-Bâz.
- Kays, Meymûn b. (t.y.). *Dîvânu'l-A'sâ el-kebir*. (Thk. Muhammed Hüseyin). (b.y.): Mektebetü'l-âdâbbi'l-cemâmîz.
- Müberra, Ebu'l-'Abbas Muhammed İbn Yezîd. (1994). *el-Muktedab*. (Thk. Muhammed 'Abdulhâlık

- 'Uzeyme). (I-IV). Kahire: Metâbi'u'l-ehrâmu't-ticâriyye.
- Radî, Muhammed b.Hasan. (1996). *Şerhu'r-Radî 'ale'l-kâfiye*. (Thk. Yusuf Hasan Ömer). (1-4). (2.Baskı). Bingazi: Câmî'ati Kâryûnis.
- Râzî, Fahrüddîn. (1981). *Mefâtihu'l-gayb*. (1-32). (1.Baskı). Beyrut: Dâru'l-fikr.
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr 'Amr b. Osman b. Kanber. (1988). *el-Kitâb*. (Thk. 'Abdusselâm Muhammed Harun). (I-IV). Kahire: Mektebetü'l-hâncî.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. (1998). *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi cem'îl-cevâmi'*. (Thk. Ahmed Şemsüddin). (I-III). Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'ilmiyye.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. (1994). *Fethu'l-kadîr*. (Thk. Abdurrahman b. 'Umeyre). (1-5). (b.y.): Dâru'l-vefâ.
- 'Ukberî, Ebu'l-Bekâ 'Abdullah b. el-Hüseyn. (1995). *el-Lübâb fi 'ilel'l-binâ ve'l-i'râb*. (Thk. Ğâzî Muhtâr Tuleymât). (1-2). Dimeşk: Dâru'l-fikr.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî. (1971). *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. (Thk. 'Abdusstâr Ahmed Ferrâc). Kuveyt: Matba'atu hükûmeti Kuveyt.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer. (1998). *el-Keşşâf 'an hakâiku gavâmidî't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*. (Thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd & 'Ali Muhammed Mu'avvid). Riyad: Mektebetü'l-'ubeykân.
- Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. 'Abdullah. (t.y.). *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim). (I-IV). Kahire: Mektebetü dâru'l-türâs.